

N. F. S. GRUNDTVIG OG CENSUREN

AF

STEEN JOHANSEN

I

I ndtil 1770 raadede i Danmark-Norge den saakaldte *universitets-censur*, d.v.s. at alt, hvad der tryktes herhjemme, først skulde gennemses og godkendes af universitetet (og stiftets biskop). Det var især af teologiske grunde, at denne censur udøvedes. Saa fulgte, takket være Struensee, *trykkefrihedens periode* 1770-99, som for den senere guldalder-generation i det 19. aarhundredes første halvdel stod som en gylden tid, et tabt paradys. Denne periode afløstes af *politi-censurens*, den *indskrænkede trykkefriheds* ubehagelige halve aarhundrede 1799-1848, hvor censuren først og fremmest tjente som forsvar for enevældens regeringsform. I 1848 slog omsider befrielsens time, og i grundloven af 1849 blev det i § 91 udtrykkeligt slaaet fast, at „Censur og andre forebyggende Forholdsregler kunne ingensinde paany indføres“. Trykkefrihedens grænser fastsattes, foruden i de senere straffelove, ved loven af 3. januar 1851 om pressens brug, afløst af den nugældende presselov af 13. april 1938.

Om trykkefrihedens historie i Danmark findes en spredt og tildels forældet litteratur. En samlet fremstilling er ikke skrevet, bortset fra leksikalske smaaoversigter. Kun to afsnit er videnskabeligt behandlede i bogform, nemlig perioden 1770-73 af *Edvard Holm*¹⁾ og 1799-1848 af *Harald Jørgensen*²⁾. Om hele denne litteratur – og ogsaa om Harald Jørgensens bog – gælder det dog, at den overvejende behandler emnet historisk, politisk og juridisk, men næsten ikke dets litterære og især dets boghistoriske side. Her er, saa vidt jeg kan se, en lille lakune i dansk boghistorisk forskning.

Et problem melder sig: hvor stor indflydelse fik forordningen af 23. sept.

Disse bemærkninger om Grundtvig og censuren (og trykkefrihedsspørgsmaalet) er mest tænkt som supplement til de eksisterende fremstillinger af dette emne. Det meddelte er blot en skitse og gør ikke krav paa fuldstændighed. Forf.

Om Religions-Frihed.

Maa trykkes.

I Kjøbenhavns Politieret den 6te Marts 1827.

P. Eberlin.

(Stutning).

Viſe vilde jeg ret ſoleklart, at Danmark hellig trænger, og har alt længe trængt til Religions-Frihed, men at de, ſom dybeſt ſkulde følt denne Trang, ſlet ikke har villet vide deraf at ſige, men meget mere ſtræbt at berøve Frederik den Tredies Troes:Forvandre den Religions-Frihed, Grund-Loven hjemler dem; men dette kan umuelig ſkee,

Begyndelsen af 3. afsnit af Grundtvigs afhandling „Om Religions-Frihed“ i Theol. Maanedsskrift 1827. Trykkeriet havde forud tilføjet trykketilladelsen og trykt hele oplaget, da det blev beslaglagt af politiet.

1799 (om indskrænkningen af trykkefriheden) paa det almindelige litterære aandsliv i menneskealderen derefter? Som bekendt begyndte omtrent samtidigt den idealistisk-romantiske periode i vor digtning. Er der nogen sammenhæng her? Grundtvig mener, at det er tilfældet, ligesom udtalelser af H. N. Clausen, Orla Lehmann og endnu flere peger isamme retning. Ifølge Grundtvig bevirkede forordningen af 1799, at oplysningen blev afbrudt, og at de unge skribenter „enten udeblev, eller vendte sig dog for det meste bort fra det *virkelige* og *nærværende* Menneskeliv, især fra Alt hvad der kunde kaldes *politisk*, *republikansk* eller i levende Forstand *folkeligt*“ (Udkastet til en ny Trykkelov, 1845, s. Vf.). Er der en kausalforbindelse mellem Frederik VI's stramme politiregimente (da f. eks. ogsaa foreningsmøder blev udspioneret af politiet), censurvæsen samt vialene-videre-politik og den idealistiske karakter af vort blomstrende aandsliv 1800–1850? Man maa huske paa, at i 1799–1848 skulde ethvert skrift paa indtil 384 sider (24 ark) gennemses af politiet før udgivelsen. Dette

„gennemsyn“ var i teorien ikke helt det samme som „censur“ (som alene domfældte forfattere var underkastet), men i praksis faldt de to ting sammen! Den danske litteratur var dengang virkelig „bastet og bundet“, som Marcus Rubin udtrykker det³). Og dog er det meget vanskeligt at faa fat paa, hvad censuren virkelig har betydet for digterne og forfatterne, bortset fra de egentlige politiske skribenter. Man savner her først og fremmest en bibliografi over de i enevældens tid beslaglagte bøger og blade. Disse henlaa efter 1848 stadig paa politikammeret og blev først frigivet langt senere. Hvorledes forholder det sig nærmere med denne frigivelse? Atter et uopklaret spørgsmaal, som forøvrigt ogsaa vedrører Grundtvig, der i 1866 fik „løsladt“ en del af en tidsskriftartikel, der var blevet beslaglagt i 1827, se nærmere herom i min Grundtvig-bibliografi I, 1948, s. 215f. og IV, 1954, s. 39. Datidens censur rejser saaledes en del hidtil uløste eller utilstrækkeligt løste spørgsmaal vedrørende vort bogvæsen i ældre tid.

II

I 1826 blev Grundtvig sat under livsvarig censur som følge af dommen i H. N. Clausens injuriersag mod Grundtvig i anledning af dennes skrift „Kirkens Gienmæle“ (1825). I de 11 aar, Grundtvig var under censur, blev alle hans bøger, og hvad han ellers fik trykt, mærket med et „Maa trykkes“. For bøgernes vedkommende skulde paategningen ifølge loven meddeles paa det første blad, hvilket normalt skete paa titelbladets bagside, eller hvis der var smudstitel, paa bagsiden af denne. Censuren var som regel dateret. Drejede det sig om tidsskriftartikler, meddeltes den daterede censur med temmeligt fremtrædende typer lige under artiklens overskrift. (Om det særlige forhold ved bidrag i Nordisk Kirketidende, se nedenfor.) Heri skete der dog for Grundtvigs vedkommende efterhaanden forandringer. Fra og med 1830 rykkede trykkeitilladelsen for tidsskriftafhandlingers vedkommende ned i en diskret fodnote, og fra 1835 blev censuren overalt hos Grundtvig ikke mere dateret, men bestod kun af ordene: Maa trykkes, efterfulgt af censurs navn. (Allerede ved aarskiftet 1827/28 havde Grundtvig faaet et digt censureret paa denne maade.) Det gik altsaa fremad.

I det følgende meddeles en liste over de skrifter (bøger, afhandlinger osv.), som Grundtvig fik censureret. Et saadant overblik kan være af litteraturhistorisk betydning, og vi faar derigennem tillige oplyst, hvad Grundtvig i samme periode fik trykt uden om censuren, hvilket ganske vist ikke var meget, men dog lidt mere end man skulde tro. Listen opstilles kronologisk efter censurs dateringer.

Datering	Censors navn	Skriftets titel (selvstændige bøger kursiveret)
1. dec. 1826	P. Eberlin	[Et løst blad med meddelelse til Theologisk Maanedsskrifts abonnenter.]
20. dec. 1826	P. Eberlin	Om Christendommens Sandhed. (Fortsættelse.)
23. jan. 1827	P. Eberlin	Om Religions-Frihed. [I.]
21. febr. 1827	P. Eberlin	Om Religions-Frihed. [II.]
6. marts 1827	P. Eberlin	Om Religions-Frihed. [III.] Beslaglagt af cancelliet, efter at censor uforsigtigt havde godkendt begyndelsen, hvor trykketilladelse derfor var anført under titlen.
21. marts 1827	P. Eberlin	<i>Skribenten Nik. Fred. Sev. Grundtvigs Literaire Testamente</i> . 1827. – Udkom 2 dage efter censurdatoen, jvf. Gr.-bibliogr. nr. 455.
3. april 1827	P. Eberlin	Om Christendommens Sandhed. (Fortsættelse.)
17. april 1827	P. Eberlin	Om Christendommens Sandhed. (Fortsættelse.)
22. maj 1827	P. Eberlin	Om Christendommens Sandhed. (Slutning.)
9. juli 1827	P. Eberlin	Blik paa Kirken i det første Aarhundrede.
20. sept. 1827	P. Eberlin	Om den Apostoliske Troes-Bekiendelse som christelig Troes-Regel. (Af Delbrück.) [Oversættelse m. fodnoter og efterskrift af Gr.]
1. okt. 1827	P. Eberlin	<i>Christelige Prædikener eller Søndags-Bog</i> . I. 1827.
17. okt. 1827	P. Eberlin	Om Legemets Opstandelse og Deel i Guds Rige. (Af Irenæus.) [Oversættelse m. kommentarer og efterskrift af Grundtvig.] [I.]
14. dec. 1827	P. Eberlin	Om Legemets Opstandelse og Deel i Guds Rige. (Af Irenæus.) [II.]
Udat. [dec. 1827]	P. Eberlin	Af Danneeskjolds-Drapen. (Et Brud-Stykke.) – Optrykket 1830, censurpaategning uændret.
7. jan. 1828	P. Eberlin	Nye Skrifter om Troes-Regelen i den Christne Kirke. (Første Stykke.)
24. jan. 1828	P. Eberlin	Nye Skrifter om Troes-Regelen i den Christne Kirke. (Andet Stykke.)
23. febr. 1828	P. Eberlin	Nye Skrifter om Troes-Regelen i den Christne Kirke. (Tredie Stykke.)
24. febr. 1828	P. Eberlin	[Recension af] Psalmer og aandelige Sange af Thomas Kingo, udg. af P. A. Fenger. 1827.
18. maj 1828	P. Eberlin	<i>En liden Bibel-Kronike for Børn og Menig-Mand</i> . 2. omarb. udg. 1828. [1. udg. 1814.]
14. juli 1828	P. Eberlin	Studier til en bibelsk Rimkrønike.
6. aug. 1828	Holm	Efter-Skrift. [I anledn. af Theol. Maanedsskrifts ophør.] – Baade „Studier“ og „Efter-Skrift“ stod trykt i samme tidsskrift-hæfte, men er altsaa blevet censureret af hver sin censor til hver sin tid.
16. aug. 1828	P. Eberlin	<i>Christelige Prædikener eller Søndags-Bog</i> . II. 1828.

15. nov. 1828 P. Eberlin Blaa-Lysene. [Digt, tr. i en avis; censuren var her anbragt efter underskriften.]
24. febr. 1829 H. J. Holm *Kronike-Riim til Børne-Lærdom.* 1829.
7. maj 1829 H. J. Holm *Historisk Børne-Lærdom.* 1829.
17. nov. 1830 Holm Skal den Lutherske Reformation virkelig fortsættes? [I.] [Første gang trykketilladelsen er anbragt som fodnote til titlen; saaledes ogsaa ved de følgende tidsskrift-afhandlinger.]
29. dec. 1830 Holm *Politiske Betragtninger med Blik paa Danmark og Holsteen.* 1831.
29. dec. 1830 Holm Samme bog. Andet uforandrede oplag, 1831.
29. dec. 1830 Holm Skal den Lutherske Reformation virkelig fortsættes? (Andet Stykke. Fortsat fra S. 164.)
29. dec. 1830 Holm [Recension af] A. Aschlund: Om Verdens-Bygningen (1830) og sammes: Om Magnetens Forhold til sine Poler etc. (1830).
13. febr. 1831 Holm Skal den Lutherske Reformation virkelig fortsættes? (Slutning.)
16. marts 1831 Holm *Christelige Prædikener eller Søndags-Bog.* III. 1831.
1. maj 1831 Holm [Recension af] J. P. Mynster: Om Begrebet af den christelige Dogmatik. 1831.
1. nov. 1831 Holm *Om den Clausenske Injurie-Sag.* 1831.
1. okt. 1832 Thomsen *Historisk Børne-Lærdom.* 2. (ændrede) oplag, 1832.
1. dec. 1832 Thomsen *Nordens Mythologi eller Sindbilled-Sprog.* 1832.
5. dec. 1832 Thomsen *Om Daabs-Pagten.* 1832.
13. dec. 1832 Thomsen Samme bog. Andet uforandrede oplag, 1832. – Udkom if. Adresscavisen *dagen efter censurdatoen!*
- Om censuren af Gr.s over 40 bidrag i *Nordisk Kirke-Tidende* 1833–37, se nedenfor.
7. okt. 1833 C. Reiersen *Haandbog i Verdens-Historien.* I. 1833. – Udkom nævnte aar i flere hæfter, uvist hvormange, og hvert hæfte maa utvivlsomt paa omslaget have haft censurpaategning.
10. apr. 1834 Thomsen *Om Sogne-Baandets Løsning og Hr. Professor Clausen.* 1834.
23. juni 1834 Thomsen *Den Danske Stats-Kirke upartisk betragtet.* 1834.
- Udat. 1835 C. Reiersen [Indbydelse til subsription paa] *Haandbog i Middelalderens Historie* (= *Haandbog i Verdens-Historien* II). – I 1835 udkom hæfte 1 og 2 af bd. II af *Haandbog i Verdens-Historien*; hvert hæfte maa have haft censurpaategning.
- Udat. 1836 D. v. Osten *Historisk Børne-Lærdom.* 3. oplag, 1836.
- Udat. 1836 C. Reiersen *Det Danske Fiir-Klover.* 1836.
- Udat. 1836 C. Reiersen *Haandbog i Verdens-Historien.* II. 1836. – De 2 sidste hæfter, dermed bindet afsluttet; hvert hæfte maa have haft sin censurpaategning.

- Udat. 1836 C. Reiersen Hæfte 1 og 2 af Sang-Værk til den Danske Kirke. – Censurpaategning paa omslagets første side.
- Udat. 1837 C. Reiersen *Sang-Værk til den Danske Kirke*. 1837. – Censurpaategning paa samtlige hæfters omslag samt paa titelbladets bagside.

I 1833–37, altsaa i de sidste 5 aar af den tid, Grundtvig var under censur, fik han trykt ca. 40 bidrag (afhandlinger, digte, mest salmer) i det af Jac. Chr. Lindberg i 1833 grundlagte og redigerede ugeskrift *Nordisk Kirketidende*. Dette blad var fra begyndelsen til og med 8. marts 1840 selv under censur i sin helhed, fordi redaktøren ved en dom i Hof- og Stadsretten 26.11.1832 var blevet mulkteret for et angreb paa pastor C. H. Visby. Censuren var meddelt tæt under bladets „hoved“ (og kun dér), og Grundtvig var altsaa som bidragyder i dette blad paa en maade under dobbeltcensur 1833–37 og fortsatte naturligvis med at være under censur i bladet, saa længe redaktøren var det, altsaa til marts 1840. Bladets censorer var: 4.1.–9.8.1833: Thomsen. 23.8.–23.11.1833: C. Reiersen. 1.12.–28.12.1833: Thomsen. Hele 1834: Thomsen. Hele 1835: C. Reiersen. 3.1.–17.7.1836: C. Reiersen. 24.7.–21.8.1836: D.v.Osten. 28.8.–25.12.1836: C. Reiersen. Hele 1837 og i hele resten af bladets levetid (ophørt 21.2.1841): C. Reiersen. Til og med 1835 var censurens dato stadig angivet. Fra og med 1836 ingen dato, men blot ordene „Maa trykkes“ efterfulgt af censurs navn.

I datidens København var censorernes stilling i almindelighed vanskelig og blev efterhaanden vanskeligere, jo mere vi nærmede os midten af aarhundredet. De befandt sig i klemme mellem det københavnske publikum, specielt bladredaktørerne, paa den ene side, og kongen og kancelliet paa den anden og maatte ofte høre ilde fra begge parter, noget, som man finder adskillige, næsten muntre eksempler paa i Harald Jørgensens bog. De 5 censorer (Peter Eberlin, Hans Jørgen Holm, Jan David von Osten, Christian Reiersen, Frederik Thomsen), som virkede i den tid, Grundtvig var under censur, var alle juridiske embedsmænd og assessorer i Københavns politiret, hvad der for hver især blot var en forbigaaende virksomhed i deres karriere⁴⁾. Grundtvig har kun brevvekslet med 2 af dem (Eberlin, Reiersen), men iøvrigt skal vi her ikke gentage, hvad man fra Grundtvigs biografi kender vedrørende hans forhold til censuren, kun skal vi supplere denne viden med en hidtil ukendt lille enkelthed:

Af P. C. Kierkegaards dagbog i juni 1834 (Kgl. Bibl. NkS. 4°. 2656) fremgaar, at Grundtvigs „Bog om Ritualforandring“ netop da blev „standset ved Censors Tvivlraadighed“. Der kan vist her kun menes „Den Danske Stats-Kirke upartisk betragtet“, som udkom i begyndelsen af juli 1834 og hvori Grundtvig foreslog visse mindre ritualændringer. Denne bog har altsaa i korrektoren vakt censor Fr. Thomsens betænkelighed, men hvad det nøjere kan have været, er vi uvidende om. Menings-

forskellen maa dog vist hurtigt være blevet udjævnet, thi bogen udkom som anført snart efter⁵).

Det blev ovenfor antydet, at Grundtvig i den tid, han var under censur, fik trykt forskelligt uden censurs paategning. Det drejer sig om følgende: 1) De i København 1831 og 32 trykte tyske oversættelser af henholdsvis „Politiske Betragtninger“ (1831) og „Om den Clausenske Injuriesag“ (1831). Om denne udeladelse skyldtes et særligt hensyn til Grundtvigs litterære anseelse, eller om det var sædvane at udelade censurpaategningen paa hjemmetrykte oversættelser, derom kan forf. intet oplyse foreløbig. 2) Et særtryk (som ikke kom i boghandelen) af nogle „Prøver af Den Gammel-Danske Rim-Krønike i en ny Skikkelse“, som Grundtvig havde offentliggjort i Nordisk Kirketidende samme aar. Dette blad var som nævnt under censur i sin helhed, og da særtrykket bag paa titelbladet havde oplysningen „Særskilt aftrykt af den Nordiske Kirke-Tidende“, maa dette vel have tilfredsstillet censor, hvis han ellers overhovedet er kommet til kundskab om dette privattryk. 3) I alt 7 anonyme lejligheds-sange 1828–37, heraf 4 enkeltryk bestemt til private familiefestligheder (sølvbryllupper) samt 3 skolesange; alle registreret i Grundtvig-bibliografien (nr. 469, 514, 515, 522, 576). 4) En del originale salmer eller salmebearbejdelser, som Grundtvig under navn fik optaget mellem andre salmer i forskellige salmeantologier udg. af J. C. Lindberg, L. C. Müller, L. C. Hagen. 5) Digt ved Rasmus Rasks død, i Kjøbenhavns-Posten 24.11.1832, med Grundtvigs underskrift. Det er mærkeligt, at dette digt, trykt paa et saa fremtrædende sted, er uden censurpaategning. 6) Diverse smaating: det „historiske kort“, som Grundtvig med titlen „Tidens Strøm“ udsendte anonymt 1829 (2. opl. 1832). – Et vers 1830 med Grundtvigs underskrift og anbragt under et kobberstik af Tycho Brahe foran i A. Aschlunds bog „Om Verdens-Bygningen“ 1830. – Dertil kommer, hvad Grundtvig fik trykt i England i censurperioden: planen til et „angelsaksisk bibliotek“ („Prospectus“ 1830, 2. opl. 1831) samt en recension i et engelsk tidsskrift 1831, og 7) Det i Norge i sommeren 1837 trykte skrift „Til Nordmænd om en Norsk Høi-Skole“, se herom Grundtvig-bibliografien nr. 580. Udgivelsen i Norge af dette lille skrift har uden tvivl medvirket til fritagelsen for censuren i dec. samme aar. – Censuren overfor Grundtvig har saaledes ikke været pinlig smaalig.

Spørgsmaalet, om censuren har paavirket Grundtvigs produktion i censurperioden, har nogle besvaret med et nej (Paul Holt i „Kirken“ 1933, s. 172 og efter ham Hans Jensen i De danske Stænderforsamlings Historie II, 1934, 618). Holt føjer til: det skulde da have været i en (nyttig) modererende Retning. Hertil kan dog bemærkes, at Grundtvig straks

aaret efter (1827) skrev sit „Litterære Testamente“, som helt ud i titlen bærer spor af den af censuren fremkaldte situation! Og selv følte han eksistensen af censuren meget haardt, hvad talrige udtalelser vidner om (f. eks. Det Danske Fiir-Kløver 1836, 34, breve nr. 401 og 402 i Breve fra og til Grundtvig II, 1926, Erslew: Forfatter-Lexicon I, 1843, 508, „Danskeren“ 1849, 66). Paa den anden side synes denne bitre følelse ikke i mindste maade at have standset eller sinket hans litterære produktion, hvad førnævnte liste noksom vidner om! Yderligere overvejelser over, om Grundtvigs tankeverden eller forfatterskab vilde have formet sig anderledes uden censur, er vist ørkesløse, men en nøjere undersøgelse vilde maaske kunne finde et eller andet frem. Iøvrigt maa der her skelnes mellem virkninger som følge af censuren og virkninger som følge af domfældelsen og den derpaa følgende embedsnedlæggelse. Den sidste har haft en del indflydelse, men dette falder uden for vort emne⁶).

III

Til sidst nogle faa bemærkninger om Grundtvigs opfattelse af trykkefrihedsspørgsmaalet i almindelighed, et emne, som Grundtvig-forskningen hidtil kun yderst lidt har givet sig af med.

I 1811-13, da Grundtvig var præst i Udby, deltog han ofte aktivt som foredragsholder paa de saakaldte landemoder i Roskilde. I 1812 foreslog et københavnsk dagblad, at disse foredrag af hensyn til religionen og videnskaberne forud burde censureres af duelige mænd. I en avisartikel i Nyeste Skilderie 12. og 15. sept. 1812 protesterede Grundtvig heftigt mod denne tanke, og idet han i samme artikel videre drøftede spørgsmaalet om nytten af censur i almindelighed, hævdede han, at hvis f. eks. en kristelig censur havde magt til at forbyde alle angreb paa kristendommen, saa vilde dette bevirke, „en aandelig Dødssøvn eller en voldsom Gæring“. Han udtaler, at regeringen hellere maa taale alle „skjulte“ angreb paa kristendommen og paa alt, hvad der „spotter eller undergraver Dydens Grundsætninger“, men den bør *ikke* taale det, der „aabenlyst drager i Strid mod Gud, Hans Ord og Bud“. „Denne Grundsætning“, fortsætter Grundtvig, „har Dannemarks Regering kundgjort i Trykkeloven af 1799, hvor Straf sættes for Angreb paa Religion og gode Sæder“. I det følgende nummer af „Skilderiet“ afslutter Grundtvig sin artikel om censur, og her bemærker man den pudsighed, at han selv rammes af censuren, idet der i første spalte forekommer et saakaldt „censurhul“, d. v. s. at censor har strøget i manuskriptet (i dette tilfælde ca. en linje), hvorefter sætteren har udfyldt stedet med prikker, se vedføjede illustration⁷).

Om Censur.

Med særdeles Betragtning af Sjællands Rerkeindsde.

(Slutningen af det i forrige Nummer afbrudte Stykke.)

Hvo, som har betænkt dette, maa vist høiligen undres over, at i en Tid som den nærværende og i et Land som Danmark, kan blive raadet til en Censur ved Landemødet, som Noget, der skulde være gavnligt for Religion og Videnskab; i et Land, hvor Man uden Censur kan lade derom prænte hvad Man vil, skulde Ordene censureres før de udgik af Munden; . . . . .
. . . . . skulde Man frygte for dens Virkning paa bogførde Mænd; hvor Alle tale frit, skulde Præster være de, hvis Mund til Religionens og Videnskabernes Tars skulde bindes! Noget mere Taabeligt, noget mere Rasende eller og Ondskabfuldt lader sig ikke tænke. Var det virkelig kom-

Begyndelsen til sidste afsnit af den i teksten omtalte avisartikel af Grundtvig fra 1812, med „censurhul“: de ord censuren har strøget, er erstattet med prikker. Udsnit af en spalte i Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn 15.9.1812.

Med hensyn til religionen er Grundtvig altsaa i aaret 1812 helt en tilhænger af forordningen af 1799, selv om hans halvt liberale, halvt konservative standpunkt kan forekomme os temmeligt diplomatisk og subtilt. Om hans stilling til angreb paa regering og politik erfarer vi intet her, men det behøves heller ikke. Grundtvig var altid en kongetro mand, var længst mulig en tilhænger af enevælden. (Om det forhold, at han i en lang aarrække nød kgl. pekuniær understøttelse til sin forskergering, har spillet nogen rolle her, skal være usagt.) Da Grundtvig i 1826 kunde forudse, at han vilde blive sat under censur, bevirkede dette *ikke* den ringeste trods endsige nogen revolutionær tanke hos ham mod den herskende regering, hvilket ses af et digt fra kort før domfældelsen (Poet. Skr. V, 1883, 382f.), som han dog ikke offentliggjorde. Det højeste, han drev det til, var at strejfe tanken om at *udvandre*, en tanke, han ogsaa tidligere gentagne gange havde kredset om, naar forholdene herhjemme blev ham for brogede. I et andet digt, skrevet kort efter domfældelsen (og som han heller ikke lod trykke), velsigner (!) han kongen, men antyder, at det haarde udfald skyldes andre, altsaa visse personer, – og ikke en urimelig lovgivning (Poet. Skr. V, 1883, 476–479).

Grundtvig kunde dog ikke undgaa at tage stilling til de liberale rørelser. I skriftet „Politiske Betragtninger“ (1831), hvori han har et helt kapitel „Om Skrive-Frihed“ er han ganske vist stadig en tilhænger af absolutismen, men naar han kommer til sagens kerne (s. 69ff.), bliver

hans standpunkt vaklende, hvad han selv er klar over. Det siges nu rent ud, at trykkefrihedsforordningen trænger til en revision! Dette bliver indledningen til en total omvurdering af standpunkterne. Da regeringen i 1845 truede med et forslag, der iflg. Grundtvig og mange andre vilde forværre trykkeforordningen af 1799, skrev Grundtvig en hel bog: Udkastet til en ny Trykkelov fra Litteraturens Side betragtet og fraraadt (1845)⁸). Heri afmaler han i forordet den svundne menneskealder som en periode af døds-stilhed, en tidsalder, der aandeligt henlaa som lammet p. gr. af den indskrænkede trykkefrihed, og han hævder, at den nuværende forhadte politi-censur er langt værre end den gamle universitets-censur (s. 63). I den grundlovgivende rigsforsamling fortsatte Grundtvig sin kamp for en klar lovgivning paa trykkefrihedens omraade (se hans redegørelse i „Danskere“ 1849, 65 ff.), og ligesaa tog han flere gange til orde paa rigsdagen i 1850, da loven om pressens brug forberedtes (jvf. „Danskere“ 1850, 161 ff. samt hans rigsdagstaler). At gøre rede for hele denne videre og meget interessante udvikling af Grundtvigs tanker om trykkefriheden vilde imidlertid kræve en hel bog for sig, hvori nødvendigvis ogsaa en redegørelse for selve lovarbejdet maatte med. – Lige til det sidste var Grundtvig uenig med regeringen om loven om pressens brug, som han spaaede sørgelige følger. Og selv nu, efter at loven i slutningen af 1850 var blevet vedtaget, strejfer Grundtvig atter engang tanken om at gaa i landflygtighed („Danskere“ 1850, 815). Han tvivler dog ikke om, at det danske folks sunde sans, og dermed friheden, vil sejre, selv om han maa ske ikke personlig kommer til at opleve det.

¹) Universitetets indbydelsesskrift nov. 1885. – ²) Trykkefrihedsspørgsmaalet i Danmark 1799-1848. Disputats 1944; hertil en vægtig kritik ved Povl Bagge i Historisk Tidsskrift 11. r., bd. I, 1944-46, s. 183-198). – ³) M. Rubin: 1807-14. 1892, s. 558. – ⁴) Deres data findes i V. Richter: Juridisk og statsvidenskabelig Stat, 1881, og i A. Falk-Jensen & H. Hjorth-Nielsen: Candidati et examinati juris, I ff. 1954 ff. Om Reiersen, se ogsaa Dansk biografisk Leksikon, begge udgaver. – ⁵) Jeg takker sognepræst *Carl Weltzer*, fordi han har gjort mig opmærksom paa nævnte sted i P. C. Kierkegaards dagbog. – ⁶) Censurperiodens hovedværk, *Søndags-Bogen*, synes mere at være en følge af embedsnedlæggelsen end af censuren, idet den iflg. Gr.s ord i subscriptionsplanen er blevet til paa tilhørernes opfordring. – ⁷) Iøvrigt blev Gr.s ypperligt begavede ungdomsven, litteraten *P. N. Skovgaard* (1783-1838) i 1804 meningsløst sat under censur (som ikke senere ophævedes), hvad der bidrog væsentligt til at spolere hans udvikling som forfatter. Gr. har saaledes tidligt oplevet et eksempel paa censurens skadelige indflydelse. – ⁸) Er ikke omtalt i Harald Jørgensens disputats om trykkefrihedsspørgsmaalet.